Invazīvo svešzemju sugu ierobežošanā svarīga sabiedrības iesaiste

Invazīvo svešzemju sugu (ISS) problemātika Latvijā un Eiropā nav sveša, turklāt tā kļūst arvien aktuālāka, uzsver Valsts augu aizsardzības dienesta augu karantīnas departamenta vecākā inspektore Astra Garkāje. Lai arī Latvijā zināmākā ISS ir **Sosnovska latvānis**, tomēr bez tā sastopamas arī desmitiem citu invazīvo sugu - **augi, koki, kukaiņi, vēži, zivis un arī dzīvnieki.**

Kā norāda Dabas aizsardzības pārvaldes savvaļas sugu aizsardzības nodaļas vecākā eksperte Santa Rutkovska, invazīvās sugas ir tās svešzemju sugas, kurām ienākt apzināti vai neapzināti palīdzējis cilvēks: “Piemēram, ir skaists, dekoratīvs augs, kuru cilvēks atved, iestāda un priecājas par eksotu savā dārzā. Ar laiku šis augs pielāgojas konkrētajiem augšanas apstākļiem, tam vairs nav nepieciešama cilvēka palīdzība, jo saviem spēkiem spēj gan pārziemot, gan izplatīties savvaļā. Šādi augi tiek dēvēti par dārzbēgļiem. Arī Sosnovska latvānis pērnā gadsimta piecdesmitajos gados ievests lopbarībai, bet šobrīd tiek pielietotas dažādas metodes tā iznīcināšanai vai izplatības ierobežošanai.

> **Invazīvo sugu ietekme ir vērā ņemama** - dažkārt tā pat var apdraudēt cilvēku veselību. Izteiktākais piemērs ir iepriekš minētais latvānis, kas rada bīstamus apdegumus, kuru ārstēšanai var būt nepieciešama mediķu palīdzība. Tāpat nozīmīgs ir bioloģiskās daudzveidības

apdraudējums, kas ietekmē arī ekosistēmu funkcijas, tādējādi radot gan tiešu, gan netiešu ietekmi uz cilvēku veselību.

Lielākā daļa invazīvo augu sugu ātri izplatās un spēj veidot plašas un monodominantas audzes, jo ir mazprasīgas un var augt dažādos apstākļos. ISS “izspiež” mazāk konkurētspējīgās vietējās sugas, kam ir ekoloģiski šaurāka niša. Kā piemēru var minēt zivju sugu rotanu, kas ir ekoloģiski plastiska suga un spēj izdzīvot arī bezskābekļa vidē. Ja rotans ieviešas nelielos dīķos vai upītēs, tad ātri vien kļūst par vienīgo konkrētās vietas iemītnieku. “Invazīvās sugas daudzos gadījumos ir ātrākas, ēdelīgākas, lielākas un spēcīgākas par vietējām, un bieži tām nav dabisko ienaidnieku. Noteiktas sugas var mainīt augsnes sastāvu un ietekmēt konkrētu barības ķēdi, tomēr globāli viss ir savstarpēji saistīts - tā ir mūsu planēta, ko mēs cienām un šobrīd jau mēģinām glābt. Tikai paši esam atbildīgi par mūsu rīcību - paši invazīvās sugas ielaidām, pašiem ar tām arī jācīnās, neviens cits to nedarīs,” stāsta Santa Rutkovska.

“Ja vienā vietā kaut kas mainās, tad otrā vietā tiek ietekmēts kas cits - tas ir dabas domino efekts, kas ietekmē arī cilvēkus. Ja paskatās sistemātiskā līmenī, tad tas maina cilvēku iespēju nākotnē izmantot dažādus augus, jo to daudzveidība būs samazinājusies, un tie būs izzuduši,” akcentē Astra Garkāje.

Kā zināmākās Latvijā sastopamās ISS var minēt Sosnovska latvāni, puķu sprigani, daudzlapu lupīnu, Kanādas zeltslotiņu, Spānijas kailgliemezi, rotanu, daudzveidīgo sēdgliemeni un Amerikas ūdeli.

Katrai no šīm sugām izstrādāti piemēroti ierobežošanas pasākumi, ar daļu no tiem var iepazīties tālāk tekstā.

Kanādas zeltslotiņas sēklas izplatās ar vēja un cilvēku palīdzību. Tās izplatību var ierobežot, neļaujot tai ziedēt. Ja ir maza teritorija, tad zeltslotiņu var izrakt, bet, ja platība ir liela, tad augs būtu regulāri jāpļauj, lai stāds kļūtu vājāks un pamazām zaudētu savu konkurētspēju, ļaujot ieviesties arī citām sugām. Ieteicams pļaut vismaz divreiz gadā - maijā un jūlijā, bet augu nav iespējams novārdzināt tikai viena gada laikā, tāpēc pļaušana jāparedz vairāku gadu garumā. Kā pašu pēdējo ieroci cīņā ar invazīvajām sugām Santa Rutkovska piemin ķīmiskos augu aizsardzības līdzekļus: “Ķīmisko augu aizsardzības līdzekļu izmantošana ir pati pēdējā iespēja - neiesaku tos izmantot, turklāt daudzos gadījumos, piemēram, pie ūdenstecēm, to nemaz nedrīkst lietot. Šī “ķīmija” jau nekur nepazūd - paliek augsnē, nokļūst gruntsūdeņos, virszemes ūdeņos, gaisā, citos augos un dzīvniekos, un vēlāk atgriežas pie mums pašiem.”

Kā teic Astra Garkāje, **mums ir jārūpējas par to, lai mēs nepalīdzētu invazīvajām sugām izplatīties**: “Ja cilvēks, piemēram, redz puķu spriganes aizsargājamā teritorijā vai vietā, kur tās iepriekš nav bijušas, tad tās var vienkārši izraut. Puķu spriganes ir viengadīgs augs, kuru laicīgi izraujot, tās tiks likvidētas, tāpēc būsim atbildīgi sabiedrības pārstāvji un nodrošināsim pozitīvo savai nākotnei!”

Ja puķu sprigane ieviesusies dārzos, tad būtiskākais preventīvais pasākums ir neļaut tai ziedēt un veidot sēklas. Vislabāk būtu pirms ziedēšanas izraut stublājus, taču nekādā gadījumā tos neizmest krūmājos, upmalās vai citās vietās, bet gan sadedzināt vai ievietot kādā tvertnē, kur tie sapūs. Galvenais nosacījums, lai ierobežotu invazīvo augu izplatību, ir apsaimniekot teritoriju. Ja pļavas, grāvmalas, ceļmalas regulāri tiks pļautas un uzturētas, tad arī neieviesīsies invazīvās sugas.

Sarkanausu bruņurupucis Latvijas dabā nonācis kā apzināti savvaļā izlaists mīļdzīvnieks. Šis bruņurupucis ir pietiekami agresīvs un ēdelīgs, lai radītu nopietnu konkurenci daudzām vietējām sugām. Ja sarkanausu bruņurupucis sākotnēji ir paņemts kā mīļdzīvnieks, bet kādu iemeslu dēļ saimnieki to vairs nevēlas paturēt, tad nevajag to laist savvaļā, bet gan sazināties ar zooloģiskajiem dārziem, kuri bruņurupučus pieņems, aicina S. Rutkovska. Turklāt ne tikai bruņurupuči, bet arī invazīvie ūdens augi izplatās bezatbildīgas cilvēku rīcības dēļ - piemēram, izgāžot tos no akvārijiem ūdenstilpēs.

“Viss balstās uz to, kā dzīvojam un kā ietekmējam pasauli - jāskatās un jāvērtē, kā rīkojamies un iespaidojam apkārtni. Dārziņos nevajadzētu stādīt invazīvās sugas, bet, ja tās tomēr tur ir nonākušas vai bijušas audzētas, tad laicīgi no tām atbrīvoties. Tāpat augus, it īpaši invazīvās sugas, nav vēlams vest vai pasūtīt no ārvalstīm. Tā kā ir brīvais tirgus, tad invazīvās sugas var pie mums ienākt, kā arī mēs tās varam aizvest citiem” uzsver Astra Garkāje. Jāņem vērā, ka ievazāt invazīvās sugas var arī netieši - augs var pieķerties pie laivām, mašīnām, to mehānismiem vai augsnes apstrādes iekārtām, tāpēc tās nepieciešams notīrīt, lai nepieļautu tālāku sugu izplatīšanos.

> **ISS izskaušanā ļoti svarīga ir sabiedrības iesaiste, kas paredz datu vākšanu, brīvprātīgo darbu to iznīcināšanā, kā arī izplatības neveicināšanu.**

Sabiedriskais monitorings ir paveicams ikvienam no mums, fiksējot kādu no invazīvām sugām, ziņot datu platformām kā, piemēram, www.dabasdati.lv. Dabas aizsardzības pārvaldes tiešsaistes vietnē iespējams iepazīties ar Latvijā sastopamām invazīvajām sugām, to aprakstiem, izplatību, ekoloģiju, ietekmi un ierobežošanas pasākumiem. Savukārt Valsts augu aizsardzības dienesta mājaslapā pieejama detalizēta informācija par latvāņiem, to ierobežošanas pasākumiem, kā arī iznīcināšanas metodēm.

Latvijā un Eiropā tiek īstenoti dažādi pasākumi, lai ierobežotu invazīvo sugu izplatību un saglabātu valstu bioloģisko daudzveidību. 2014. gadā Eiropas Parlaments un Eiropas Savienības Padome pieņēma regulu par invazīvo svešzemju sugu introdukcijas un izplatīšanas profilaksi un pārvaldību. Arī Zemgales Plānošanas reģions risina šo jautājumu, īstenojot **Interreg Europe programmas 2014.-2020. gadam projektu INVALIS - “Eiropas bioloģiskās daudzveidības aizsardzība no invazīvām svešzemju sugām”.**

“Apritējis pusotrs gads, kopš tiek ieviests INVALIS projekts, un šajā periodā projektā iesaistījušies vairāki valsts un privātā sektora eksperti, kuri nodarbojas ar invazīvo svešzemju sugu politiku jautājumiem. Kopīgās darba grupās tiek diskutēti jautājumi, kas aktuāli Latvijai saistībā ar ISS pārvaldību, politikas pasākumu uzlabošanu un sabiedrības izpratnes celšanu par ISS nozīmību tautsaimniecības attīstībā. Iesaistītie speciālisti no Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas, Dabas aizsardzības pārvaldes, Valsts augu aizsardzības dienesta, pašvaldībām, zinātniskiem institūtiem un uzņēmumiem atklāj par savu pieredzi un izaicinājumiem ISS pārvaldības

jomā," stāsta projekta vadītāja Evija Ērkšķe.

Projekta īstenošanas laikā pēc ārvalstu ekspertu izstrādātas metodoloģijas ir veikta bāzes līmeņa noteikšana Latvijā, kas ietver ISS apsaimniekošanas teritoriālās politikas analīzi, noteikti faktori, kas ietekmē ekosistēmu jūtīgumu pret ISS, apkopoti labās prakses piemēri no Latvijas un ES valstīm, kā arī veikta vietējo lēmuma pieņēmēju pārvaldības kapacitātes un organizatorisko vajadzību analīze.

> Šī gada **22. novembrī Zemgales Plānošanas reģionā** norisināsies **trešā ieinteresēto pušu sanāksme**, kur nozares speciālisti diskutēs par veidiem, kā risināt konfliktus par dažādām invazīvo sugu apsaimniekošanas praksēm, apskatīs projekta partneru labās prakses piemērus, kā arī detalizētāk aplūkos divas invazīvās sugas - **Sosnovska latvāni un daudzveidīgo sēdgliemeni.**
>
> **Savukārt seminārs ar plašāku sabiedrības līdzdalību plānots 2020. gada pirmajā ceturksnī.**

Projektā "INVALIS" iesaistīti partneri no septiņām valstīm – Francijas, Grieķijas, Itālijas, Latvijas, Rumānijas, Portugāles un Spānijas. Projektu līdzfinansē Interreg Europe programma 2014.-2020. gadam, un tā kopējais budžets ir 1 384 618 EUR (ERAF finansējums – 1 160 791,70 EUR), savukārt ZPR budžets paredzēts 173 507 EUR, no kuriem programma finansē 147 480,95 EUR. Projektu "INVALIS" īstenos no 2018. gada jūnija līdz 2023. gada maijam.

Šī publikācija ir sagatavota ar Eiropas Savienības finansiālo atbalstu. Par šis publikācijas saturu pilnībā atbild Zemgales Plānošanas reģions, un tas nekādos apstākļos nav uzskatāms par Eiropas Savienības oficiālo nostāju.

Informāciju sagatavoja:
Ilze Lujāne
ZPR Sabiedrisko attiecību speciāliste